

mestall

any VI
núm. 16
novembre 2004

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

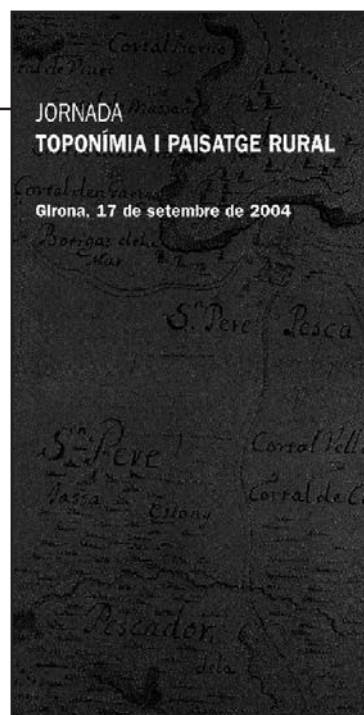
TOPONÍMIA I PAISATGE RURAL

Els noms de lloc i la seva evolució al llarg del temps constitueixen un material de gran valor documental, tant per resseguir la història i els canvis paisatgístics viscuts pel territori que els acull com per conèixer més a fons la societat, la cultura i la particular cosmovisió que els ha generat. És per això que el seu estudi constitueix una disciplina (la toponímia) on conflueixen investigadors procedents de diverses branques de les ciències humanes: historiadors, lingüistes, geògrafs i antropòlegs, cadascun des del seu propi punt de vista i moguts per interessos diversos - però sovint emprant procediments i mètodes similars-, s'han interessat per aquest àmbit de treball. Tanmateix, tot i l'interès creixent que estan suscitant els treballs sobre toponímia, a casa nostra no han passat, en general, d'un primer estadi de recerca. Calen més estudis rigorosos i sistemàtics i cal, sobretot, una major col·laboració entre les diferents àrees de coneixement que utilitzen la toponímia com a font documental per a les seves respectives recerques. Només així es podran aprofitar al màxim les possibilitats que ens ofereix el seu estudi.

Aquestes són algunes de les principals conclusions a què es va arribar en el decurs de la Jornada *Toponímia i paisatge rural*, celebrada el 17 de setembre a la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona. L'acte, organitzat pel Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona i l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, amb el suport de l'Institut Ramon Muntaner, va reunir un seguit d'estudiosos que treballen la toponímia des de camps diversos i amb finalitats ben diferents. L'objectiu era que els assistents -la majoria historiadors- poguessin conèixer de primera mà els resultats de les recerques d'aquests estudiosos, així com les mancances i les dificultats actuals amb què topa la pràctica d'aquesta disciplina.

La primera de les cinc ponències de la Jornada va anar a càrrec de Ramon Amigó, mem-

bre de la Societat d'Onomàstica, que va fer un minuciós balanç de la recerca feta dins el camp de la toponímia arreu de les terres de parla catalana des de la seva introducció -a inicis del segle XX- fins l'actualitat. Així mateix, des de la seva experiència com a investigador, va exposar els requisits metodològics bàsics que hauria de reunir tot inventari onomàstic seriós i amb voluntat d'exhaustivitat: enquestes orals, treballs sobre el terreny i recerques documentals en els arxius. El següent en intervenir fou Joan Anton Rabella, membre de l'oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans, que, en qualitat de lingüista, va parlar sobre les utilitats de la toponímia en els estudis etimològics, d'història de la llengua i de dialectologia, així com dels mètodes emprats pels lingüistes que treballen amb els noms de lloc. Al llarg de la seva intervenció, Rabella va posar repetidament de manifest el tradicional bandejament de què ha estat objecte l'estudi de la toponímia dins el món universitari, situació que tot just

SUMARI

Portada

Toponímia i paisatge rural

Estudis

L'arquitectura escolar noucentista en el món rural

L'Associació

Lliurament del Segon Premi Mestall

Resums dels treballs guardonats

La pela del suro i el veïnat de Montnegre

Libres

Joaquim Alvarado, Suro, carracs i taps. Lagostera, 1753-1934

Francesc Valls, La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana

Manuel Moreno, El personal polític republicà a l'Ajuntament de Figueres

Lluís Camps, Els castells i masos de Celrà

Recerques en curs

Rosa Lluch, Els remences de l'Almoïna de Pa de la Seu de Girona

Agenda

ara comença a superar-se. Seguidament, es donà la paraula a Joan Tort, geògraf de la Universitat de Barcelona, que va destacar, entre d'altres qüestions, l'estret lligam existent entre els topònims i el paisatge rural, així com l'important ajut que pot oferir

senyorials com a font per conèixer la toponímia antiga dels llocs així com la seva evolució secular. El segon, sociòleg i geòleg, va centrar la seva ponència en els lligams existents entre l'imaginari popular i els noms de lloc, en la mesura que aquests

D'esquerra a dreta: Elvis Mallorquí, Joan Tort, Francesc Roma i Joan Anton Rabella

la geografia a l'hora d'explicar l'origen i l'evolució històrica dels primers. Les dues darreres intervencions varen anar a càrrec d'Elvis Mallorquí i de Francesc Roma. El primer, principal organitzador de la Jornada i membre de l'AHRCG, és autor d'un interessant i minuciós estudi toponímic i d'història del paisatge sobre Sant Mateu de Montnegre, antiga parròquia situada al massís de les Gavarres. En tant que historiador del món rural, Mallorquí va reivindicar la toponímia com una font històrica vàlida a partir de la qual hom pot aproximar-se a l'evolució del territori, dels seus habitants i de les activitats que aquests hi han dut a terme en el transcurs del temps. Així mateix, va assenyalar la importància que té per als historiadors el fet de poder situar els topònims en el temps; en aquest sentit va reivindicar l'ús de les sèries de capbreus

últims són sovint un reflex dels valors i els referents culturals de la societat que els genera. Al mateix temps, Roma destacà el fet que cada societat -, dins d'aquesta, cada grup social- reinterpreta els topònims en funció dels valors i els referents culturals que li són propis.

La jornada es va cloure amb uns minuts de debat i discussió entre els ponents i el públic assistent que van servir per intercanviar punts de vista sobre les diverses qüestions tractades i per posar de manifest l'elevat grau de curiositat i interès que desperta l'estudi de la toponímia entre els historiadors del món rural i entre el públic en general.

Josep Colls ■

3r. premi

mestall
2004-2005

l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

convoca el

3r. premi Mestall curs 2004 - 2005

a treballs de recerca de batxillerat realitzats per estudiants de Batxillerat sobre temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus àmbits temàtics, cronològics i geogràfics (història, paisatge, patrimoni, economia, població, emigracions, històries de vida, etc.).

Dotació:

500 euros per als estudiants i un lot de llibres per al centre en el qual estudiïn.

Termini de presentació:

30 d'abril de 2005.

Informació i bases a la web
www.udg.edu/ilcc/ahr.html

L'ARQUITECTURA ESCOLAR NOUCENTISTA EN EL MÓN RURAL

Joaquim M. Puigvert i Solà

Al petit poble de Das, a la Baixa Cerdanya gironina, sobresurt rivalitzant amb el campanar parroquial l'esvelta torre del rellotge de l'edifici destinat a casa del comú i als estudis de nois i de noies, construït a finals del segle XIX (fig. 2). Es tracta, en efecte, d'un edifici monumental inaugurat el 1891 que guarda molts paral·lelismes arquitectònics amb els edificis escolars aixecats a la mateixa època a la veïna França republicana (1). Fou una gran construcció costejada pel filàntrop republicà i lliurepensador Rossend Arús (1845-1891) feta, tal com es pot llegir en sengles plaques commemoratives, "a la memòria de la sua mare Na Teresa Arderiu filla de aquest poble", per tal de "millorar la il·lustració y fomentar lo progrés del poble". No ens equivoquéssim, però. Aquest és un cas del tot excepcional a la Catalunya i Espanya de l'època, en la mesura que, aleshores, eren pràcticament inexistent els edificis destinats *ex professo* a escoles públiques de primària, tant a les ciutats com a la ruralia. A finals del segle XIX i començaments del XX (recordem-ho) sovintejaven les queixes dels inspectors i mestres a les autoritats locals denunciant les pèssimes condicions dels edificis de lloguer destinats a escoles, sovint foscos, de petites dimensions i d'escassa ventilació (2). De fet, aquesta situació era, al seu torn, un indicador de la precària situació en què es trobava la instrucció pública en el món rural, la qual cosa es traduïa en alts índexs d'absentisme, i no pas menors índexs d'analfabetisme, força més elevats que a França (3).

En aquest sentit, les diferències entre França i Espanya, tal com constatà Pau Vila, es feien notar encara el 1926 a la mateixa Cerdanya en poblacions que compartien característiques geogràfiques i socioeconòmiques similars però que pertanyien a Estats diferents: "a conseqüència de la mateixa necessitat de braços (per treballar als camps durant l'estiu) hem trobat escoles sense alumnes durant el mes de juliol (aleshores lectiu) en la Cerdanya espanyola. Les escoles franceses, però, (conclou Pau Vila), tenien l'assistència completa encara que els treballs de la collita fossin els mateixos, perquè la llei fa efectivament obligatòria l'assistència" (4). Així doncs, el retard espanyol en la construcció d'escoles respecte a la República Francesa reflectia, al seu torn, un altre retard encara més punyent, el de fer verament efectiva la universalització i l'obligatorietat de l'ensenyament.

La manca d'una arquitectura escolar adequada era, en qualsevol cas, un indicador més de les mancances i timideses del sistema educatiu escolar públic a les primeries del segle XX. Seria, però, durant la segona, tercera i quarta dècada del segle XX, de manera molt especial en temps de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923) i de la segona República Espanyola (1931-1939), quan aquest panorama començaria a canviar: es construïren escoles públiques no només a ciutat, sinó també a la ruralia, i quedaren enrere les rònegues aules decimonòniques que no reunien les mínimes condicions higièniques i pedagògiques. La

Figura 1:
Alçat de les Escoles de Palau-saverdera (1915) segons el projecte de Francesc de Paula Nebot (AICOAC).

NOTES

(1).- Vegeu MUEL, Francine, "Les instituteurs, les paysans et l'ordre républicain", *Actes de la Recherche en sciences sociales*, 17-18 (1977), 37-61; OZOUF, Mona, *L'École, l'Église et la République, 1871-1914*, París, Éditions Cana-Jean Offredo, 1982. I, de manera especial, WEBER, Eugen, *La fin des terroirs. La modernisation de la France rurale, 1870-1914*, París, Fayard, 1983, 439-488.

(2).- Per a una visió general d'aquesta problemàtica, vegeu el número monogràfic dedicat a "El espacio escolar en la historia", coordinat per Antonio Viñao, publicat a *Historia de la Educación*, 12-13 (gener-desembre, 1993-1994), 11-271; i GUERRERO, Salvador, "Arquitectura y pedagogía. Las construcciones escolares de Antonio Flórez", dins *Antonio Flórez, arquitecto (1877-1941)*, Madrid, Residencia de Estudiantes, 2002, 61-145. Un bon testimoni d'època és el que ofereix ALPERA, Martí, *Las escuelas rurales. Enseñanzas-organización-construcción-instalación*, Girona, Dalmau Carles / C^a Editores, 1911, 143-238.

estudis

Figura 2:
Escoles i
Ajuntament de
Das (Cerdanya).

Figura 3:
Escoles de
Ribes de
Freser de
Jeroni
Martorell
(1925-1930),
ampliades per
Josep Danés
el 1936

Catalunya-ciutat anhelada i somiada pels noucentistes començava a construir-se en temps de la Mancomunitat no pas sense entrebancs i moltes contradiccions i no pas menys timideses derivades sovint del perfil conservador del catalanisme en el poder. Per tal que això fos possible, en primer lloc, calia que els municipis endeguessin un esforç financer considerable, en la mesura que les subvencions estatals previstes no cobrien ni de bon tros el principal gruix de les despeses que comportaven les noves construccions i l'adquisició dels terrenys on s'havien d'ubicar; i en la mesura que la Mancomunitat es limità a oferir el 1915, amb caràcter d'assaig i "model", quatre edificis escolars mitjançant concurs que guanyaren les poblacions de Masó, Torms, Sant Llorenç Savall i Palau-saverdera (5). Per fer més fàcil i ràpid el procés de construcció de noves escoles, el rector de la Universitat de Barcelona, Valentí Carulla (aleshores la màxima autoritat dels diversos graus d'ensenyament en el tot el districte universitari), aconseguí el 1917 del govern de Madrid que aquells municipis que renunciessin a demanar subvencions a l'Estat no haguessin de presentar els seus projectes escolars a Madrid, de manera que fos suficient amb el vistiplau de la Junta d'Arquitectura Escolar de la Universitat de Barcelona (6). Molts municipis s'endeutaren, per exemple demanant crèdits a la

Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis; altres (com en el cas de Das) disposaren de sengles ajudes filantròpiques que facilitaren la construcció de les seves flamants escoles. Aquest seria, per exemple, el cas de Cadaqués, on el 1916 es projectà una escola de nenes beneficiant-se de la donació de cabals de Frederic Rahola i d'un solar per part del propietari Josep Francesch (7); o de Caldes de Malavella, on l'advocat i estiujant Narcís Pla i Daniel el 1919 donà 30.000 pessetes per pagar les noves escoles i restaurar l'edifici de l'Ajuntament (8); o Vilobí d'Onyar, on Josep Madrenys, propietari del Castell i descendent d'un ric indià, el 1919 féu donació d'uns terrenys que formaven part de la *Coromina del Castell* per edificar les noves escoles (9). De la precarietat econòmica de molts municipis en dóna compte, per exemple, la petició que l'ajuntament d'Osor cursà el 1918 a la *Jefatura* d'Obres Públiques de Girona per poder disposar, a fi de finançar les escoles, dels arbres existents a les lleres de les rieres del seu terme (10); que l'administració municipal de Serinyà, el 1919, per tal de poder disposar de la prestació voluntària i gratuïta dels veïns de treballs i jornals de transport de materials (que juntament amb els donatius representà un benefici de 4.944,32 pessetes, el 15,50 % del cost total de les noves escoles i ajuntament) n'assumí la direcció en comptes d'acudir a la subhasta (11); o el fet, per posar un darrer exemple, que a voltes es construïssin menys aules dedicades a nenes (com seria el cas de Salt el 1923) o no es contemplés la construcció d'una nova escola de nenes (com s'esdevingué a Caldes de Malavella el 1919, on només es construí l'escola de nens) amb la coartada que la major part de nenes assistien a les escoles de monges de les esmentades viles; pretext que servia, sí, per reduir costos però que denotava de manera prou manifesta el considerable pes que la xarxa d'escoles religioses per a nenes havia assolit al llarg del període de la Restauració monàrquica (1875-1923) i el suport que aquestes tenien entre no pas poques autoritats municipals i propietaris locals (12).

Sigui com sigui, i amb les limitacions que ja hem comentat, a partir de la segona dècada del segle XX algunes poblacions rurals començaren a disposar de flamants escoles que, molt sovint, eren els primers edificis públics de caràcter civil d'una certa entitat i decòrum. Com que es tractava d'obres públiques, s'exigia que

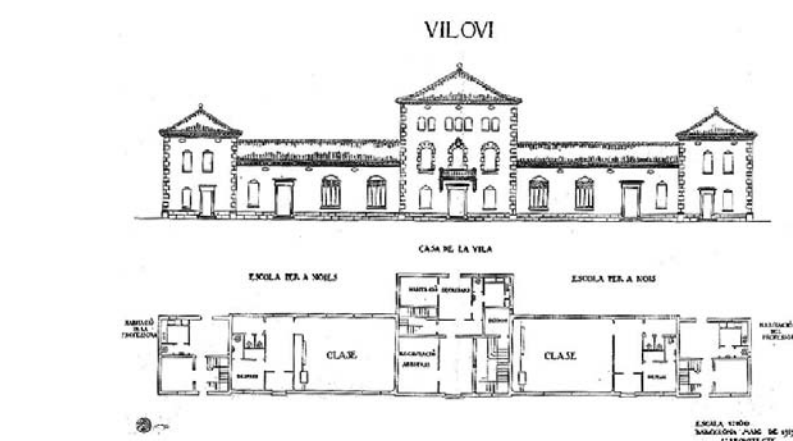
(3).- Sobre l'absentisme escolar en el món rural, resulten imprescindibles la consulta dels treballs recents de BORRÁS, José María, "El trabajo infantil en el mundo rural español (1849-1936). Género, edades y ocupaciones" dins MARTÍNEZ, J.M., ed., *El nivel de vida en la España rural, siglos XVIII-XIX*, Alacant, Universidad de Alicante, 2002, 497-547; i de SARASÚA, Carmen, "El acceso de niñas y niños a los recursos educativos en la España rural del siglo XIX", dins MARTÍNEZ, J.M., ed., *El nivel de vida...*, cit., 549-609.

(4).- VILA, Pau, *La Cerdanya*, Barcelona, Editorial Barcino, 1926, 147.

(5).- Vegeu MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada. Anys 1914-1923*, Barcelona, Arts Gràfiques S.A. Successors d'Henrich i C^a, 1923, 245-250.

fossin projectades per arquitectes titulats, de manera que a les comarques gironines, per exemple, reconeguts arquitectes noucentistes varen construir escoles en uns indrets on la construcció privada quedava massivament en mans dels mestres de cases locals. Començava a quedar enrere, per dir-ho amb paraules de Cèsar Martinell, el temps en què "els enginyers i arquitectes, [eren] una mena d'estels de la cua, que hom veia una vegada cada cent anys, quan els portava al poble el nou traçat d'una carretera, o aquelles esquerdes de l'església que mai no acabaven d'adobar-se" (13). Així, per exemple, i sense ànim d'exhaustivitat, Rafael Masó projectà les escoles de Sarrià de Ter (1909-1910), Vilablareix (1911-1912) i Sant Gregori (1917-1919) (14); Josep M. Roca i Pinet les de les Planes (1911) (15); Francesc de Paula Nebot les de Palau-saverdera (1916) (16) (fig. 1); Jeroni Martorell les de Vilobí d'Onyar (1919), Sant Joan de les Abadesses (1925) i Ribes de Freser (1926) (17) (figs. 3 i 4); Josep Goday (l'arquitecte dels emblemàtics grups escolars barcelonins dels anys vint) el grup escolar Malagrida d'Olot (1925) (18). Es tracta d'una arquitectura, en general, que combinava la funcionalitat amb la tendència al classicisme i un cert monumentalisme (que seria severament criticat durant la Segona República pels arquitectes racionalistes del GATPAC), on sovint (com és el cas de les escoles de Jeroni Martorell o de Josep Goday) s'incorporaven elements decoratius que s'inspiraven en el barroc; no en va (recordem-ho) els noucentistes maldaren per revaloritzar aquest estil. Així, per exemple, Jeroni Martorell en la memòria de les escoles de Ribes de Freser (1925) reconeixia quina havia estat la seva font d'inspiració: "*la arquitectura civil [deia], particularmente comarcal, de los siglos XVII y XVIII nos ha sugerido el detalle de las formas artísticas*"; i en la de Sant Joan de les Abadesses (1925) afirmava que "*las proporciones, líneas, molduras y detalles decorativos [emprats], se han fundado en el estudio de los monumentos del renacimiento y barroquismo existentes en el país, interpretados según el sentimiento arquitectónico moderno*" (19). Lluny de tractar-se d'una arquitectura clònica, els diferents projectes s'adaptaven a les diferents demandes de les poblacions (no era el mateix una escola unitària que una graduada), a les característiques i dimensions dels solars i a les possibilitats econòmiques. La separació de sexes vigent a l'escola d'aleshores va

Figura 4:
Alçat i planta de les Escoles de Vilobí d'Onyar (1919) segons el projecte de Jeroni Martorell (AHCOAC).

tenir una clara traducció en la morfologia arquitectònica, de manera que molts edificis s'organitzaven en diferents cossos projectats simètricament: al mig s'hi instal·lava la casa de la vila o dependències escolars comunes (biblioteca, despatxos, sala d'actes, etcètera) i, a banda i banda del cos central, les escoles de noies i de nois. En qualsevol cas, la Catalunya rural dels anys 30 del segle XX ja no era aquell desert (des del punt de vista de l'arquitectura escolar moderna) de començament del segle XX. La situació estava canviant; això sí, amb alguns clars obscurs i amb unes dècades de retard respecte França. I de Das, és clar.

Un patrimoni per protegir

Aquestes escoles noucentistes (així com les escoles més racionalistes de l'etapa de la Generalitat republicana i algunes construïdes durant l'etapa franquista) constitueixen un patrimoni de doble vàlua, històrica i arquitectònica, que no sempre ha merescut l'atenció i la protecció que es mereix per part dels ajuntaments, els quals a voltes només hi han vist uns solars llaminers i centrals per destinar a altres usos públics, de manera especial a partir dels inicis dels anys setanta, quan es construïren noves escoles per fer front al creixement de la població escolar i al procés de concentració escolar que significà el tancament de les escoles rurals unitàries. En general, han estat més respectats els vells edificis escolars de les ciutats i de les viles grans, ja sigui perquè han continuat destinats a la mateixa funció per a la qual foren creats, ja sigui perquè ha existit més consciència de la seva vàlua històrica: aquest és el cas, per exemple, del model·lic grup escolar Ignasi Iglésies al peu del Montjuïc gironí de l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús, dels grups escolars barcelonins de Josep Goday i les escoles de Jeroni Martorell de Sant Joan de les

(6).- *Vegeu Reglas a que debe someterse la construcción de edificios escolares sin subvención del Estado, según R.O. de 30 de enero de 1917*, Barcelona, Distrito Universitario de Barcelona / Junta de Arquitectura Escolar, 1917.

(7).- Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB), Fons d'Ensenyament Primari, 20-9-5-3.

(8).- AHUB, Fons d'Ensenyament Primari, 20-9-5-3.

(9).- Vegeu PUIGVERT, Joaquim M., "Les Escoles de Jeroni Martorell de Vilobí d'Onyar: un exemple d'arquitectura escolar noucentista", *Quaderns de La Selva* [en premsa].

(10).- AHUB, Fons d'Ensenyament Primari, 20-2-4-1.

(11).- *Memoria de la construcción del edificio destinado a escuelas nacionales, habitaciones de los profesores y salones consistorial y del juzgado municipal*, Serinyà, Ayuntamiento Constitucional de Serinyà, 1919, 6-9.

(12).- AHUB, Fons d'Ensenyament Primari, 20-9-5-3.

(13).- MARTINELL, Cèsar, *Actuació de l'arquitecte als pobles i petites viles*, Barcelona, 1er. Congrés Municipalista Català organitzat per la Federació de Municipis Catalans, 1933, 6.

(14).- COMADIRA, Narcís i TARRÚS, Joan, *Rafael Masó. Arquitecte noucentista*, Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya-Demarcació de Girona, 1996, 370 i 375.

Abadesses i de Ribes de Freser. No s'ha esdevingut el mateix en els municipis més petits. En aquest cas la casuística d'actuacions sobre aquest patrimoni ha estat enorme i ha anat, per exemple, des de l'enderrocament despietat (com és el cas de les escoles velles de Maçanet de La

Figura 5:
Escoles de Salardú
(Era Val d'Aran).

Selva i de Sils), a l'ampliació desfiguradora (Sant Gregori i Vilablareix), passant pel seu canvi d'ús després de fer una rehabilitació acurada i respectuosa (Aiguaviva, Caldes de Malavella, Galliners, Palau-saverdera, etcètera). De les mancances i febleses en la protecció d'aquest patrimoni n'és un exemple recent el cas de les escoles velles de Vilobí d'Onyar: si no hagués estat per la mobilització de ciutadans, historiadors i institucions culturals (Centre d'Estudis Selvatans i Institut de Patrimoni Cultural de la UdG) haguessin estat enderrocades; enderroc que, en cas d'haver-se produït, diguem-ho clar, era del tot legal, pel fet que no estaven catalogades, com si el catàleg del patrimoni arquitectònic d'un municipi fos tancat ja per sempre, sense possibilitat de ser revisat periòdicament o de ser ampliat. La situació resulta, com a mínim, inquietant; perquè, si les mobilitzacions de la ciutadania en defensa del patrimoni són un bon indicador de vivesa i de consciència social, també, no ens enganyéssim, són sinònims de no pas poques inhibicions institucionals. Les mobilitzacions socials són importants, però, al mateix temps, pel fet de ser molt sovint moviments locals, reactius i monotemàtics (20), no són suficients, en la mesura que no garanteixen la protecció de conjunt del patrimoni des d'una perspectiva més coherent, global i ambiciosa. Resulta francament desencoratjador pensar que el patrimoni arquitectònic massa sovint s'ha d'intentar "salvar a pams", a base de pressions i de voluntarisme social. Perquè, si els enderrocs d'e-

dificis amb interès històric són encara possibles, és perquè alguns ajuntaments i consells comarcals (que en els municipis de menys de 5.000 habitants tenen la competència de catalogació dels béns culturals d'interès local) fan una interpretació a la baixa, gasiva i restrictiva, de l'actual Llei del Patrimoni Cultural Català (LPCC) i, sobretot, perquè no han entès res de l'esperit que l'anima i la informa. Molts la veuen com una càrrega de la qual cal alliberar-se, i no pas com una llei proteccionista que cal desplegar i fer efectiva. Les seves actuacions, en definitiva, no contemplen l'existència d'una tercera categoria de protecció (formada pels BIPCC, els béns integrants del Patrimoni Cultural Català que no han estat objecte de declaració monumental ni de catalogació, però que reuneixen els valors històrics, artístics i arquitectònics descrits a l'article 1 de l'esmentada llei), a la qual les escoles noucentistes i republicanes es poden acollir amb tota seguretat i que hauria de ser el primer pas per catalogar-les com a bé cultural d'interès local i per protegir-les d'un eventual enderroc (21). És una qüestió de pura sensibilitat històrica i cultural. I de voluntat política. O és que l'article 3.1. de la LPCC, que afirma que els ajuntaments han de vetllar per la integritat, protecció, conservació, acreixement i difusió del patrimoni cultural del seu terme municipal (públic o privat), és pura retòrica o paper mullat, un simple article per fer bonic? I, quan els ajuntaments no fan els deures que la LPCC els assenyala, no hauria de ser la Generalitat que els instés a fer-ho (i els ajudés amb mitjans tècnics), per tal de garantir la igualtat dels ciutadans també en qüestions referents al patrimoni cultural? Al capdavall, el tractament sobre el patrimoni cultural hauria de fer-se sobre bases més globals i objectives que superessin les sovint massa aleatòries polítiques locals o de campanar. No deixa de ser un contrasentit que les escoles de Jeroni Martorell de Sant Joan de les Abadesses estiguin catalogades i les de Vilobí, de la mateixa època i arquitecte, no; o que les escoles velles de Batea (també de Jeroni Martorell) hagin estat enderrocades en els darrers mesos. Malauradament ja no ens hem de remetre al franquisme per parlar de casos d'impunitat envers el patrimoni arquitectònic i paisatgístic. I, mentrestant, el paisatge urbà de moltes viles i ciutats catalanes cada dia és un xic més adotzenat; cada dia un xic més clònic; cada dia amb menys memòria i gruix històric. ■

(15).- Vegeu *Fons d'Arxiu. Joan Roca Pinet (1885-1973)*, Girona, COAC, 2004, 19 i 36.

(16).- Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya-Demarcació de Barcelona (AHCOAC), Fons de Francesc de Paula Nebot.; MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada...*, cit., 245-250.

(17).- Arxiu del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona (ASPALDB), Fons Jeroni Martorell, c33/01; c33/d12; c40/d55. PUIGVERT, Joaquim M., "Les escoles de Vilobí d'Onyar de Jeroni Martorell...", cit.

(18).- AHCOAC, Fons Josep Goday. Per l'arquitectura escolar de Josep Goday a Barcelona, vegeu AJUNTAMENT DE BARCELONA, *Les construccions escolars de Barcelona*, Barcelona, Tallers d'Arts Gràfiques Henrich i C^a, 1918.

(19).- ASPALDB, Fons Jeroni Martorell, c33/d12; c40/d55.

(20).- Manllevo aquests termes de NEL·LO, Oriol, ed., *Aquí no! Els conflictes territorials a Catalunya*, Barcelona, Editorial Empúries, 2003, 11 i ss.

(21).- Vegeu LACUESTA, Raquel, *Els municipis i el patrimoni arquitectònic. Compendi legislatiu comentat*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2003.

Iliurament del Segon Premi Mestall

Facultat de Lletres de la Universitat de Girona
17 de setembre de 2004

ACTA DEL JURAT del 2n. Premi Mestall Treballs de recerca de batxillerat; curs 2003-2004

Reunit el jurat del Primer premi *Mestall* a treballs de recerca de Batxillerat convocat per l'Associació d'Història Rural de les comarques gironines, constituït per Pere Gifre Ribas, Elvis Mallorquí Garcia i Joaquim M. Puigvert Solà després de les deliberacions, acorda:

1. Valorar molt positivament la qualitat dels treballs presentats.

2. Tenint en compte el rigor i tractament científic en el desenvolupament del tema, així com la idoneïtat de les fonts i la metodologia emprada, s'atorga el Primer premi *Mestall* a treballs de recerca de Batxillerat en la seva segona edició *exaequo* als treballs:

- *La Transhumància*, presentat amb el pseudònim "Morralet". Oberta la plica correspon a Natàlia JORDANA LIMIÑANA, de l'IES Pont de Suert, essent professora tutora Concepció Maestro;

i

- *La vall dels Arcs de Santa Pau. L'home i el paisatge*, presentat amb el pseudònim "Rafael Planademunt".

Oberta la plica correspon a Albert REIXACH SALA, de l'IES Montsacopa d'Olot, essent professor tutor Jesús Gutiérrez Martínez.

3. Vista la qualitat dels treballs, es fa menció especial de dos altres estudis que han estat considerats finalistes:

- *Cent quaranta-dues cartes per a una història*. Pseudònim: "Berliaf". Oberta la plica correspon a Júlia FERRERI GIBERT, de l'IES Joan Mercader d'Igualada, essent professora tutora Sílvia Susmansky.

- *L'oli i l'olivera. Una activitat tradicional amb projecció de futur. Estudi d'un cas particular: Agullana*. Pseudònim: "Argudell". Oberta la plica correspon a Aida TUBERT i CAMPÀ, del CCE Montessori-Palau de Girona, essent tutor Josep Maria Cerillo.

4. El jurat proposa que un resum d'aquests estudis premiats sigui publicat en el *Mestall*, 16 (novembre de 2004).

Girona, 29 de juny de 2004

LA TRANSHUMÀNCIA

Natàlia Jordana Liminyana
IES Pont de Suert

Per què parlem de la transhumància? Senzillament perquè es desconeix i s'acaba; s'acaba com tot allò que a algú interessa que no continuï. La transhumància és el desplaçament estacional d'alguns animals per tal d'arribar a una zona on poder-se alimentar. Aquests desplaçaments són anteriors a l'edat mitjana i es realitzen pels camins ramaders, també anomenats *cabaneres*. Actualment el ramader té tots els drets sobre aquests camins; però dia rere dia aquestes xarxes agropecuàries van desapareixent, ja sigui perquè se n'apropien els propietaris de les terres veïnes, ja sigui perquè s'hi realitzen carreteres o altres tipus de construccions.

Potser per la desaparició de les cabaneres, potser per la comoditat dels ramaders, o potser més aviat per altres forces majors, les dades de l'actual estat transhumant són realment preocupants: en la darrera dècada a l'Alta Ribagorça hi ha hagut un descens del 55% del nombre de les explotacions i del

37% del nombre d'animals totals que realitzen la transhumància. A més, a mesura que passa el temps també s'aboleixen alguns costums transhumants, o simplement es canvien per altres de més còmodes pel ramader; sempre n'hi ha, però, que van resistint i persistint fins als nostres temps, i ens mostren, d'alguna manera, la seva gràcia i funció.

Els costums pràcticament ja inexistents són tot un cúmul de dites i creences que mostren què es pot fer o què no, i també reproduïxen gran part del vocabulari específic del món ramader, com ara els "txugadors". Ben pocs sabem que són les articulacions. Avui dia els remeis casolans han estat substituïts pels medicaments; les banes d'oli per les ampolles; els tapaboques pels sacs de dormir; les esquelles ja no són de fusta, sinó de goma i sense cap mena de guarniment; i el morralet, aquella bossa artesana de pell adobada, s'ha substituït per la motxilla. Tanmateix, com a contrast trobem altres ele-

ments que es resisteixen a l'oblit, com els gossos i el seu aprenentatge i funció, les marques de pega, la xolla, i, sobretot, el ganxo.

De totes maneres, tot això anomenat no té gaire sentit sense l'acció de realitzar la cabanera. Abans, però, s'han hagut de dur a terme tota una sèrie d'activitats prèvies, com ara la xolla; la marca de pega diferent de cada casa adherida a l'esquena de cada ovel·la; la col·locació dels trucs, els quartissos, etcètera, als crestons; i l'obtenció de la guia, un document en el qual s'autoritza el canvi d'explotació del ramat.

Aquest tipus d'animals, quan s'acosta la data durant la qual es realitza la cabanera, es comporten d'una manera estranya; i es recordaran per sempre més del camí tan bon punt l'hagin dut a terme una vegada. Tant és així que, si algun membre es perd durant el trasllat, tendeix sempre a seguir el camí transhumant: és freqüent que un animal es perdi i

■ l'Associació

que l'endemà al matí torni a ser ja amb el ramat. Els animals també tenen un comportament anormal quan reclamen la sal o, més encara, quan ha d'haver-hi un canvi de temps. Quan els pastors, que són grans savis i molt bons coneixedors del seu ofici i del seu ramat, noten aquest comportament, romanen alerta i esperen el que pugui esdevenir-se.

La transhumància pretén recórrer amb el mínim temps la màxima distància possible. És per això que l'expedició comença molt d'hora, després d'haver realitzat un lleuger primer àpat. És en aquest moment, i també a la darrera hora de la tarda, quan la ramada segueix un pas més ràpid -no obstant, segueix essent molt lent-. Quan el sol ja s'ha alçat, a mig matí, s'esmorza de valent, i es repren la marxa fins al moment de dinar, que es fa coincidir amb les hores de màxima insolació. Per tal de fer front a la intensa calor, el ramat roman amorriat (el cap d'un animal

sota el ventre d'un altre). El menjar no acostuma a variar gaire entre uns àpats i els altres: pa, vi, tota mena d'embotit i amanides. Durant els primers dies se sol menjar tota mena de guisats que es porten de casa; en alguns casos, pot ser que es mengi en refugis, si és que n'hi ha per aquelles rodalies, o que algun conegut els apropi la teca calenta. Les nits es passen fora, amb els sacs; els pastors dormen apartats del ramat, que queda vigilat per la presència del mastí dels Pirineus.

Les carabanes transhumants sempre segueixen un ordre: al capdavant de l'expedició, un pastor encarregat de guiar, mentre que, al darrere, per tal de mantenir la unitat de la ramada, un altre -si es dóna el cas que n'hi ha més d'un-. Els animals capdavanters són els crestons. Aquests estan amansits i acostumats a rebre pa, de manera que, per tal que el ramat comenci a caminar, el pastor

els crida amb la intenció que hi vagin a buscar el pa; i les ovelles, en sentir el soroll dels trucs i els xiulets dels pastors, també hi van. Els crestons, a més, que tenen més corpulència, en cas que es trobi neu, la xafen i obren pas als que segueixen.

Aparentment i a grans trets, les cinc o sis jornades que sol durar la transhumància són totes iguals. Només els petits detalls, els nous esdeveniments, les anècdotes singulars, etcètera, s'encarreguen d'aconseguir que cada dia sigui diferent a l'anterior i que l'acte de transhumar pugui arribar a ser tota una aventura, una experiència inoblidable. Però qui pot assegurar-nos que en el transcurs del temps la paraula "transhumància" continuarà pronunciant-se; que els camins ramaders continuaran exercint la seva funció? O la tradició transhumant serà això, una perduda tradició encadenada a l'oblit? ■

LA VALL DELS ARCS DE SANTA PAU: L'home i el paisatge

Albert Reixach Sala
IES Montsacopa, Olot

Aquest treball de recerca, que pren com a àmbit d'estudi la vall dels Arcs de Santa Pau, analitza l'evolució del paisatge des de la perspectiva de la intervenció i la consciència de l'home. El context cronològic es basa en el període que va de mitjan segle XIX fins a l'actualitat, malgrat que sovint es fa referència a èpoques anteriors.

Entès com una construcció històrica, el paisatge és el concepte bàsic a partir del qual es definiren les dues línies d'investigació de la recerca: per una banda, el seu tractament des d'una perspectiva socioecològica i, per l'altra, des d'un punt de vista humanístic. Aquí calia entrar a cercar les fonts d'informació adequades. En aquest sentit, s'ha constatat un buit bibliogràfic gairebé absolut quant a estudis centrats específicament en la vall dels Arcs. Les dues eines principals han estat documents de l'Arxiu municipal de Santa Pau: els padrons i l'amillament. També s'han emprat fotografies aèries i ortofotomapes, així com el Nomenclàtor digitalitzat en una tesi doctoral de la Universitat Autònoma de Barcelona; a més de converses amb veïns i, sobretot, excursions per observar el terreny directament.

El primer dels dos blocs en què s'ha estructurat el treball, és a dir, l'anàlisi socioecològica del paisatge, gira entorn d'aquest concepte interpretat com una mena de superposició de capes. S'inicia amb la descripció de la base, o sigui, de l'àrea d'estudi i el seu medi físic. Tot seguit, de manera ja més exhaustiva, es procedeix a l'estudi del poblament, tant des de l'òptica estrictament demogràfica (l'evolució de les dades demogràfi-

ques) com pel que fa a la distribució de la població damunt del territori: el repartiment dels masos per la vall. En aquest apartat, considerant els masos com a unitats de poblament, es pot constatar un progressiu despoblament, manifestat per l'abandonament continu de cases de pagès que començà a la dècada dels cinquanta.

La tercera capa consisteix en l'activitat econòmica. A grans trets, cal dir que es distingeixen dos marcs econòmics força diferenciats al llarg del període estudiat. Primer, el tradicional, que situem gairebé des de mitjan segle XIX -tot i arrossegat nombrosos trets d'èpoques encara més reculades- fins la dècada dels seixanta del segle XX, es centra en l'autoconsum. Contràriament, el nou panorama sorgit dels canvis iniciats pels volts dels anys seixanta suposa l'aparició d'una ramaderia bovina extensiva i alhora intensiva, el relegament de l'agricultura a un segon pla i la presència de diversos establiments turístics.

Si fins ara s'han caracteritzat les diverses capes, cal arribar al veritable objectiu del treball, és a dir, a copsar la confluència de tota aquesta sèrie de condicionants i realitats, bé demogràfiques, bé econòmiques, concretada en l'evolució del paisatge des de mitjan segle XIX fins a l'actualitat. Semblantment a l'apartat anterior, es fixen dos contextos. El món agrari tradicional (1850-1950) mostra en general un gran immobilisme, derivat, òbviament, del mateix estancament econòmic. Després de l'anàlisi dels usos del sòl mitjançant la confrontació dels amillaments de 1862 i 1950, s'adverteix, entre altres fenò-

mens, que la superfície agrícola disminueix en benefici de la massa forestal.

Deixant aquestes dècades dels cinquanta i seixanta com una etapa d'impàs, val a dir que el paisatge actual dels Arcs esdevé la conseqüència de la transformació del marc econòmic i d'una acceleració dels canvis en general. A partir de la comparació d'una fotografia aèria de 1971 i una de 2003 es fan diverses observacions: primerament, com la relació dels polígons entre els camps i el bosc pràcticament no varia, o com la massa forestal es mostra més compacta. En definitiva, es produeix una transformació que radica, essencialment, en el trencament de l'esquema tradicional configurat pel mas, els seus camps i el bosc adjacent.

De la lectura humanista de la vall dels Arcs, el segon bloc del treball, es destaquen, per exemple, els següents aspectes: la consideració del paisatge com a marc existencial, la relació entre l'home i la natura palesa en la toponímia, o l'entorn en la seva condició de font inesgotable d'inspiració per a multitud d'artistes.

Vistos i aplicats els dos mètodes, s'elaboren unes conclusions generals que, en certa manera, casen les dues perspectives. La reflexió final, precisament, és que el paisatge esdevé un concepte polièdric, al qual es poden fer múltiples aproximacions des de diversos àmbits. Després d'observar-lo en l'escenari específic d'una de les fondalades del municipi de Santa Pau, se'ns mostra com una concreció de la recerca constant per part de l'home de l'equilibri perdut amb la natura. ■

CENT QUARANTA-DUES CARTES PER A UNA HISTÒRIA

Júlia Ferrer Gibert
IES Joan Mercader, Igualada

El meu treball sorgeix de la troballa d'una capsula plena de cartes -142- durant l'estiu de l'any 2002 a casa dels meus avis paterns, al poble de Sant Joan de Mediona. Les cartes les havia escrit Cisco Gallego (un oncle de la meua àvia) des de l'Argentina, país on va emigrar des d'aquest poble quan només tenia 16 anys, i anaven adreçades als seus pares i germans.

A l'Argentina, a l'immigrant li deien "gallego", com el seu cognom. Vaig pretendre dur a terme un treball diferent pel que fa a la recerca d'informació; pensava que no només era interessant obtenir informació partint de llibres, d'internet, etcètera, sinó que podia extreure'n d'alguna font única, i les 142 cartes esmentades em proporcionaven aquesta possibilitat.

Les cartes eren un camí d'anada i tornada per estar a prop de la seva família. Personalment, m'han permès trobar part dels

meus orígens posant-me a la pell d'un germà del meu besavi; també m'han aportat una experiència molt emocionant, ja que de vegades buscant una cosa en trobava d'altres d'inesperades. Per exemple, en una entrevista amb el seu únic fill, vaig donar a aquest l'oportunitat de descobrir el seu pare, ja que gairebé no li havien parlat d'ell -va morir pocs anys després de tornar, quan el seu fill era molt petit.

Amb molta paciència i, sobretot, molta curiositat, he anat desenvolupant el treball: desxifrar les paraules de Cisco Gallego, transcriure'n les cartes i ordenar-les, estudiar el seu llenguatge, apropar-me a allò que feia, pensava i sentia entre línies, situar les seves vivències en el context internacional -i en el d'Espanya i de l'Argentina, és clar-, escoltar les persones que el van conèixer, elaborar la seva biografia i l'arbre genealògic, etcètera. De fet, poc a poc es van anar creuant dades

entre la seva aventura personal i la social, de manera que vaig adonar-me que el món està molt interrelacionat: quan en una part del món passa un esdeveniment, a la resta es produeixen algunes conseqüències que tard o d'hora es fan notar.

En definitiva, aquesta recerca ha estat un viatge per a descobrir una part de la vida d'un avantpassat meu que va marxar lluny de casa amb la intenció de "buscar-se la vida". Fonamentalment, fa referència a la immigració com a fenomen universal, a partir d'una antiga història particular que em permet entendre el meu present. En el fons, tots som ciutadans del món: la frontera entre ser o no ser d'un lloc és molt relativa. He volgut fer una recerca d'una història petita per poder entendre una mica més la gran Història de l'Home. ■

L'OLI I L'OLIVERA. Una activitat tradicional amb projecció de futur. Estudi d'un cas particular: Agullana

Aida Tubert Campà
CCE Montessori-Palau, Girona

El treball ha sorgit de l'interès inicial per tractar algun aspecte relatiu a la dieta mediterrània i, en particular, de l'oli d'oliva. En el pla de treball s'ha procurat incloure apartats la recerca dels quals ha estat bàsicament bibliogràfica i documental, capítols que exigissin treball de camp i, per últim, fragments fets a partir de la recerca oral. L'estructura definitiva del treball parteix d'un primer apartat d'aproximació al món de l'olivera, en el qual es tracten des dels seus antecedents històrics, fins als tipus d'oliveres, les activitats específiques en el conreu d'aquest arbre i els diferents tipus d'explotació que existeixen. Un segon bloc, ben extens, es dedica a estudiar tots els aspectes relatius a la composició i procés de maduració de les olives, així com els diferents tipus d'olis d'oliva existents i els detalls de la seva composició i evolució. S'hi descriuen també aquells aspectes que influeixen en la qualitat de l'oli d'oliva, el seu procés d'elaboració i els diferents usos de les olives i de l'oli en la cuina, en la medecina, la cosmètica o l'agricultura.

Per estudiar el cas pràctic d'Agullana, s'ha fet una introducció teòrica al territori, s'han descrit els diferents polígons agrícoles del terme municipal i s'ha posat una especial atenció en aquells en els quals hi havia conreu de l'olivera; s'ha fet un estudi d'una finca particular en la qual conviuen diferents tipus d'espècies d'olivera -i s'han classificat i descrit rigorosament- i també s'ha explicat tot el procés de renovació que s'ha produït en l'explotació de la finca de Mas Palau.

Un capítol sencer està dedicat a receptes i curiositats recollides entre la gent del poble, i es fa també un estudi de dos trulls antics del segle XIX que es conserven a Agullana. Tanca el treball un índex bibliogràfic i un índex de procedència de les il·lustracions. En relació a aquestes, s'ha procurat que la majoria siguin de l'autora d'aquest treball, que les ha elaborat amb la voluntat de crear documents gràfics de valor tant descriptiu com científic.

Finalment, s'ha tret la conclusió que aquest és un producte amb unes perspectives de futur molt bones; això no obstant, s'observa que el pes de la tradició en molts petits propietaris -els que tenen aquest conreu com una activitat secundària i es conformen amb obtenir uns litres d'oli per al consum propi- és un inconvenient que pot frenar aquestes bones expectatives, perquè un oli de qualitat només es pot obtenir si es consideren seriosament aspectes com la racionalització de la distribució de les oliveres en les parcel·les, el cupatge o barreja equilibrada d'oli procedent d'olives de diferents espècies, uns sistemes de recol·lecció en els quals l'oliva sigui el menys maltractada possible, l'interval mínim del temps transcorregut entre la collita i l'inici de la mòlta, la utilització de trulls moderns que garanteixin les màximes mesures d'higiene i de control, etcètera.

En el cas concret general de l'Alt Empordà i d'Agullana en particular, la vigència d'un règim de petit propietari provoca que, per una banda, aquest conreu continuï molt

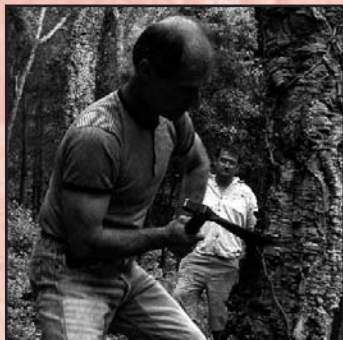
vigent, però, per l'altra, que s'hagi mantingut molt arcaic. Els ajuts de la Unió Europea han estat un estímul important per la modernització del sector; en aquest sentit, l'efecte més immediat que ha produït és la introducció d'algunes espècies foranes, especialment l'anomenada *picual* -molt vulnerable a certs tipus de fong i amb una fruita molt àcida-, en detriment de les autòctones, especialment de l'argudell, una espècie de la qual és difícil obtenir planter, la qual cosa fa plantejar la necessitat de cobrir aquesta mancança.

Pel que fa a l'estructura productiva d'alguns dels trulls cooperatius de la comarca, es denuncia que encara treballen amb criteris molt poc exigents en la selecció de les olives rebudes i que això redueix molt la possibilitat d'obtenir un oli molt millor. Malgrat tot, es detecta una tendència molt clara a modificar aquests trets i a difondre entre els propietaris una cultura d'exigència dirigida a aconseguir una producció d'olis de màxima qualitat. En el cas d'Agullana, és esperançadora una iniciativa que segurament acabarà prosperant i que pot racionalitzar el tema de la recollida i millorar molt la qualitat de l'oli obtingut.

Per últim, la presència a Agullana de dos trulls del segle XIX amb una maquinària i instal·lació encara en molt bon estat ha fet que alguns veïns i les autoritats prenguin consciència de la necessitat de protegir aquest patrimoni sovint desconegut per la pròpia població. ■

La pela del suro i el veïnat de Montnegre

**Sant Mateu de Montnegre,
19 de juny de 2004**

El cel era ennuvolat i gris. Mal dia per pelar. Podia ploure i, si sortia el sol, deixar escaldat el tronc del suro. Però érem prop d'una trentena que, malgrat les males perspectives meteorològiques, volíem saber com es pela el suro.

En cotxe vam arribar a Montnegre. Aquí, el terreny calcari només permet que hi creixin alzines: els suros volen el terreny silícic. I ens hi vam encaminar. La finca era de can Pujades, casa coneguda en temps medievals com mas Fabrella. Des de la casa vam entrar en una fondalada que queda entre Montigalar -originàriament, Mont Aguilar- i el puig de les Teixoneres i que veu néixer la riera de la Font Picant de Madremanya. Vam arribar a la peça del Llobinar on es troben encara les restes de la barraca d'en Benet. El bosc era net i cuidat.

Tot seguit, l'Eloi Madrià va prendre la destal de pelar, pensada expressament per a aquesta feina. Però abans, és clar, calia triar el suro. Per a un pelador entès, no costa gens saber els anys que té la planta i quant fa que ha estat pelat per darrera vegada. Tampoc no costa distingir un suro pelagrí -el que encara no ha estat mai pelat-, d'un matxot -el que només ho ha estat una vegada- o d'un suro adult. Per veure'n les diferències, en vam escollir un d'adult i un pelagrí.

"El suro, se l'ha d'escoltar", va dir l'Eloi. A través de l'eina, el pelador escolta el so que fa l'escorça i l'interpreta tal com si fos el mateix suro qui l'escollés. Amb la destal se li fa l'alçaprem per aixecar la pela i amb el mànec se l'acaba de separar del tronc. Els suros adults, d'ençà de la darrera pela, ja tenen feta la clivella; amb

els pelagrins cal anar-hi més amb compte, per descobrir amb calma quina és la millor opció per aixecar la pana de suro.

Mentre pelàvem va ploure. Però per sort no va sortir el sol i els suros no van patir gens per la calor. Acabada la demostració, vam passejar pel veïnat de Montnegre. Primer vam pujar fins al coll de Portell, que en temps medievals només es deia Portell -el collet-. Vam seguir després la pista forestal que uneix Montnegre amb la carretera de Santa Pellaia a la Bisbal, fins arribar a can Riera, l'antic mas Ullastres. Encara avui es conserven davant la casa algunes oliveres mig difuntes que recorden la glaçada de l'any 1956. Vam baixar fins les oliveres que cuida en Ciset, el propietari del mas, i fins l'hort de la casa, muntanya avall, on hi ha l'aigua.

De tornada, vam seguir un tram molt ben conservat de l'antic camí que anava de Montnegre a Sant Sadurní fins arribar a l'ermita de Santa Maria de Montnegre, situada al centre d'una antiga cellera medieval, de la qual avui només en queden dues cases, ca l'Escolà i can Jaques, que havien estat construïdes al segle XVIII i que servien de residència a dues famílies de treballadors o jornalers que treballaven per als masos veïns.

La sortida va acabar a Cal Bosquetà, restaurant de la parròquia veïna del Castellar, un magnífic punt per descansar i pair tot el que ens havia ofert aquesta jornada del començament de l'estiu.

Elvis Mallorquí ■

El negoci del suro a Llagostera

Quan l'any 2002 ressenyava al *Mestall* el llibre que aleshores acabava de publicar Joaquim Alvarado sobre la història del suro a l'Alt Empordà, assenyalava que "l'anàlisi històrica del negoci del suro ha estat un àmbit d'estudi relativament desatès". Aquesta afirmació és avui menys certa que aleshores, perquè estem assistint en els darrers anys a una florida d'estudis sobre aquest sector. El llibre que ara ressenyem, que constitueix la segona aportació important de Joaquim Alvarado a l'estudi del món del suro, n'és una bona mostra. A més, el treball d'Alvarado no s'esgotarà aquí, perquè està elaborant la seva tesi doctoral sobre el sector i perquè té ja com a projecte immediat un estudi sobre el suro a la població de Cassà.

Suro, carracs i taps. Llagostera, 1753-1934 és una important aportació a la història del negoci del suro des dels orígens de la indústria suro-tapera en el segle XVIII fins a la vigília de la Guerra Civil. Consta de cinc capítols, les conclusions i quatre apèndixs, en els quals es posa a disposició del lector interessant informació quantitativa i qualitativa.

El capítol 1, en el qual es traça una panoràmica del sector surer a Catalunya durant els segles XVIII i XIX, és un estat de la qüestió sobre les dimensions del sector, les xifres agregades de producció, el nombre d'empreses i l'exportació amb què comptem avui. Alvarado recull i tracta amb les precaucions degudes les xifres disponibles procedents de fonts secundàries i de les estadístiques de l'època.

El capítol 2 s'aproxima a l'estructura socioeconòmica de Llagostera a través de la descripció de la trajectòria demogràfica de la localitat, de l'evolució dels aprofitaments agroforestals i de la propietat de la terra. Una de les principals conclusions d'aquest capítol -l'increment del percentatge de terres destinades a l'alzina surera durant el segle XIX- condueix l'autor a l'estudi de l'explotació de les suredes llagosterenques, tema desenvolupat al capítol 3. Les qüestions analitzades són, bàsicament, l'evolució de la propietat de boscos surers i, d'altra banda, el comerç de suro, aspecte aquest darrer que s'aborda a través de fonts

notarials i de l'anàlisi del cas del propietari llagosterenc Narcís Gotarra, proveïdor de les empreses Martí Montaner, de Palamós, i Coris Mundet, de Llagostera.

Els aspectes manufacturadors del negoci del suro s'estudien en els capítols 4 i 5. Aquests capítols són, sens dubte, els més importants del llibre, i concentren les aportacions més innovadores. Les qüestions que s'hi tracten són diverses: l'evolució del nombre de tapers i treballadors de la indústria surera, el seu origen geogràfic i els moviments migratoris que protagonitzaren, les associacions vinculades a la indústria surera i la conflictivitat social, l'evolució del nombre de fàbriques i obradors, i la comercialització de taps i carracs que els tapers llagosterencs efectuaven a la gran empresa de Palamós Martí Montaner. Mereix ser destacada també una comparació breu, però sucosa, entre l'estructura empresarial de Llagostera i la de la veïna localitat de Cassà. Finalment, en el capítol 5, es reconstrueix excel·lentment la trajectòria de l'empresa de Francesc Coris Mundet i Josep Raset i Sastre durant el període 1880-1934. L'anàlisi d'aquesta empresa d'una vintena de treballadors és especialment interessant pel fet que, per les seves dimensions, és molt representativa del tipus d'establiments que predominaren en la manufactura suro-tapera catalana.

D'entre les principals conclusions del llibre, és particularment rellevant la que mostra la no-consolidació d'un sistema de fàbriques de certa mida i volum a Llagostera, i la progressiva especialització de la localitat en la producció de carracs, a través d'un sistema complex de relacions comercials i de subcontractació amb empreses de majors dimensions d'altres localitats sureres de l'entorn proper, com Palamós o Sant Feliu. Un fenomen que ha tingut, segons argumenta Alvarado, importants conseqüències pel futur industrial de Llagostera.

També em sembla important destacar, entre els abundants mèrits del llibre, el rigor metodològic en l'anàlisi de les fonts i de la diversitat de materials emprats. Alvarado ha treballat amb ofici la variada documentació rellevant per a l'anàlisi de la indústria, molt especialment els fons d'empresa -els de la casa de

ALVARADO i COSTA,
Joaquim

***Suro, carracs i taps.
Llagostera, 1753-1934***

Ajuntament de Llagostera,
Llagostera, 2004.

■ Llibres

Palamós Martí Montaner i els de la llagosterenca Coris Mundet-; però també cadastres i amillaraments, fonamentals per a l'estudi del vessant forestal del sector; les matrícules industrials, indispensables per aproximar-nos a l'estructura empresarial de les manufactures; els padrons o la documentació sobre associacions.

En resum, doncs, estem davant d'una obra que representa una aportació important per a l'anàlisi històrica del món

del suro i que serà de referència obligada pels estudiosos d'un sector que comença, afortunadament, a rebre l'atenció que mereix, atesa la seva rellevància per a la història de les comarques gironines. Cal felicitar l'autor per la feina feta i agrair a l'Ajuntament de Llagostera el seu suport a la recerca a través de la beca Esteve Fa Tolsanas.

Rosa Ros ■

Especialització agrícola i industrialització a Catalunya

És ben conegut, des dels treballs d'E. Giralt, P. Vilar i J. Torras, que el procés d'expansió vitícola experimentat per algunes comarques catalanes durant el segle XVIII va ser fonamental per al desenvolupament d'un mercat interior català i per impulsar l'arrencada industrial de la regió. Amb tot, aquesta vinculació entre especialització agrícola i industrialització, com Francesc Valls apunta oportunitat, no és una relació tan evident com sembla: altres regions que desenvoluparen un comerç vitivinícola d'exportació comparable -el Llenguadoc o Portugal- varen experimentar paral·lelament un fort procés de desindustrialització que fa més remarcable la trajectòria catalana.

El treball de Francesc Valls, fruit de la seva tesi doctoral, és una fonamentada explicació del cercle virtuos que des de finals del segle XVII uní la viticultura d'exportació i la manufactura tèxtil catalana. L'objecte central del llibre és la reconstrucció minuciosa dels circuits de comercialització de l'aiguardent i del vi sortits dels ports catalans. L'adopció d'una perspectiva a llarg termini -de finals del segle XVII a mitjan segle XIX- li permet posar de relleu el dinamisme dels circuits d'exportació vitícoles i la seva dependència de les conjuntures bèl·liques i polítiques, així com el pes determinant dels mercats de l'Europa nord-atlànica almenys fins la darrera dècada del segle XVIII, quan les guerres amb França varen blocar-ne l'accés. Només des d'aleshores el mercat americà, que havia crescut molt lentament al llarg de la segona meitat del segle XVIII, adquirí major importància i esdevingué, ja en el període postnapoleònic, el primer destinatari d'una producció vinícola que,

en competència amb l'aiguardent de canya, deixà de ser aiguardentera per esdevenir sobretot vinatera. Valls desfà de forma convincent el tòpic historiogràfic que atorga gran importància al mercat americà en el desenvolupament industrial català del Set-cents i mostra la importància que, a aquests efectes, varen tenir els mercats nord-atlàntics encara que, en alguns moments, s'hi accedís a través del port de Cadis. Probablement, però, un dels aspectes més sòlids del treball és la reconstrucció dels fluxos comercials d'un bon grapat de cases catalanes. És quan es davalla a aquest nivell de detall que afloren els estrets lligams entre vi i teixits: qui organitzà, fins a la revolució cotonera, les trameses d'aiguardent a Lisboa, a l'illa de Man, a Calais o a Dunkerque foren bàsicament botiguers de teles que trobaren en l'exportació d'aiguardent la via per finançar les seves compres de manufactures tèxtils, de primer acabades i, posteriorment, llenços en cru per ser pintats i revenuts a les colònies americanes.

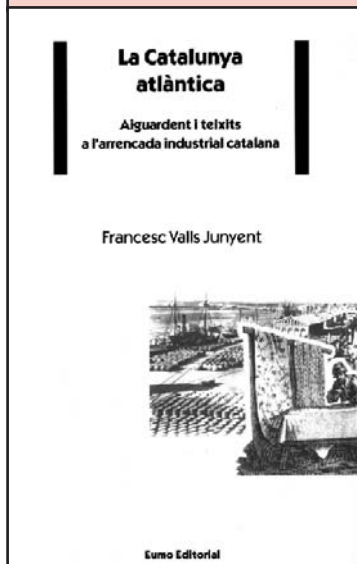
El llibre *La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana* és, en definitiva, un treball de referència pel que fa a l'evolució del comerç exterior català i als seus lligams amb la naixent indústria tèxtil; i un treball ben interessant per a qui vulgui comprendre amb major perspectiva la transformació de l'agricultura catalana amb anterioritat al cicle modernitzador iniciat en la segona meitat del segle XIX.

Enric Saguer ■

VALLS JUNYENT,
Francesc

***La Catalunya atlàntica.
Aiguardent i teixits a
l'arrencada industrial
catalana***

Eumo editorial, Vic, 2003,
415 pp.

Un apropament desmitificador al republicanisme figuerenc

En plena commemoració del centinari del naixement de Salvador Dalí, l'Ajuntament de Figueres ha publicat un llibre que, en part, analitza un altre dels referents mítics de la història de la ciutat: el republicanisme. Com és sabut, els ideals republicans quallaren ben aviat a Figueres, i en el segle XIX figures com Abdó Terradas o Narcís Monturiol esdevingueren referències mítiques per al republicanisme a nivell figuerenc, català i espanyol. En aquest context, l'any 1999 l'Ajuntament de Figueres organitzà una exposició sobre el fenomen republicà durant el primer terç del segle XX (amb la subsegüent publicació d'un catàleg coordinat per Jaume Santaló que ha esdevingut una obra bàsica per a la història de la Figueres del segle XX) i promogué la primera edició de la Beca de Recerca "Ciutat de Figueres", per a un treball que analitzés qualsevol aspecte sobre el republicanisme en aquesta ciutat. El guanyador d'aquesta beca fou Manuel Moreno i Chacón, historiador i arxiver figuerenc, amb una anàlisi de les eleccions municipals a Figueres durant el període de la Restauració, incidint particularment en el paper dels republicans, predominants en el Consistori durant la major part del període. Després d'una inexplicable espera, per fi els resultats han vist la llum.

Manuel Moreno ha fet el buidatge de tots els resultats a les eleccions municipals a Figueres entre els anys 1877 i 1922, ha analitzat els resultats al llarg del llibre i ens inclou uns pràctics apèndixs amb tots els regidors que sortiren escollits en cada convocatòria. Aquests apèndixs vénen complementats amb un CD-ROM que inclou informació diversa sobre els diferents regidors, republicans o no, que formaren part de l'Ajuntament de Figueres al llarg d'aquell període. Si hom n'observa les dades, pot comprovar el predomini dels republicans, més concretament dels republicans federals. A partir de 1890 aquest corrent polític representà la majoria dels regidors en els diferents consistoris (malgrat que els alcaldes continuaren essent monàrquics en el sentit que eren nomenats per Reial Ordre), mentre que, a partir de la convocatòria electoral de 1899, tots els membres del Ple formaren part de les diferents famílies republicanes, excepte en moments molt puntuals. D'aquesta manera, observem com Figueres aconseguí trencar les limitacions a la llibertat de

vot que comportava el sistema caciquista a l'època de la Restauració. Tot i així, Moreno ha detectat certs elements que obliguen a matisar aquesta situació idíl·lica: per una banda, uns índexs d'absència molt elevats, al voltant del 40 %, característica que es mantingué a partir de 1909, quan, en teoria, anar a votar era obligatori; per l'altra, segons Moreno ha comprovat, els dirigents republicans aplicaren les mateixes pressions i les mateixes xarxes clientelars fetes servir pels seus rivals monàrquics (i regionalistes, a partir del decenni de 1910) per tal d'adulterar els processos electorals en altres localitats: per obtenir vots, els regidors republicans s'aprofitaren de la dependència econòmica dels empleats municipals i dels treballadors de certs comerços que tenien amos republicans. Aquest segon element, de fet, explicaria el primer: els electors no captaren que l'adscripció ideològica dels regidors municipals fos un indicador de què eren més progressistes o més benefactors que les forces monàrquiques o regionalistes. Quina simpatia podien sentir les classes populars per uns dirigents que no havien respectat el resultat d'un referèndum en el qual els ciutadans de Figueres l'any 1912 havien aprovat l'abolició de l'impost de consums? L'abstenció, tot i que no tan elevada com en molts altres municipis catalans, fou un indicador del distanciament entre poder municipal i votants.

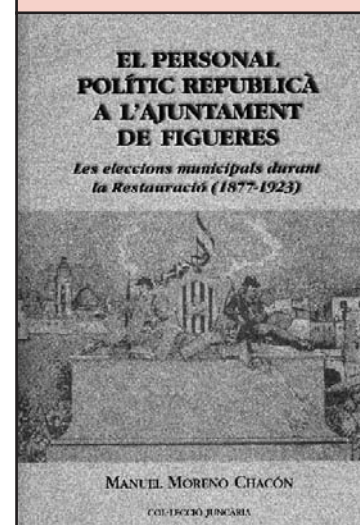
Un altre element interessant que aporta el llibre és la divisió que patí el partit federal entre el sector "històric", defensor de les clàssiques idees federalistes i que es mantingué en posicions més "esquerranes" (donà suport a l'abolició dels consums en el referèndum de 1912), i el sector "nacionalista", que creà la secció figuerenca de la Unió Federal Nacionalista Republicana, on s'afiliaren els sectors republicans més conservadors i els empresaris i comerciants de la ciutat, a causa de la nul·la implantació de la Lliga Regionalista a Figueres (en diverses conteses electorals, l'opció republicana era l'única que es presentava, sobretot durant el primer decenni del segle XX). El llibre, a més, aporta una altra novetat: el paper desenvolupat pel partit republicà radical, que al llarg dels decennis de 1910 i 1920 tingué sempre una mínima representació en el Consistori.

El treball de Manuel Moreno, per tant,

MORENO i CHACÓN,
Manuel,

El personal polític republicà a l'Ajuntament de Figueres. Les eleccions municipals durant la Restauració (1877-1923)

Ajuntament de Figueres
(Col·lecció Juncària, 1),
Figueres, 2004, 278 pàgs. +
CD-ROM

■ Llibres

ens presenta com Figueres esdevingué una plaça republicana durant la Restauració i ens mostra que, a partir dels darrers anys del segle XIX, pràcticament no hi quedà lloc per a altres opcions polítiques. De la mateixa manera, la ciutat de Figueres també visqué les divisions que aquest corrent polític patí al llarg d'aquells anys. Des d'un punt de vista quantitatiu, hem de valorar molt positivament la feitura tasca realitzada per l'autor a l'hora de destriar tots els resultats electorals i d'indicar-nos els regidors escollits en cada convocatòria. I, des d'un punt de vista qualitatiu, aplaudim la desmitificació que representa el llibre: els republicans, malgrat tot, eren polítics, o sigui, gent amb fam de poder. És per això que establiren les mateixes xarxes clientelars que els monàrquics o els regionalistes en altres

localitats, per mantenir-se en el poder. I la resposta de bona part de la societat fou l'abstenció electoral.

D'aquesta manera, no podem fer res més que no sigui celebrar l'aparició d'aquest llibre, que, segons el nostre punt de vista, representa una referència fonamental per a qualsevol estudi futur que vulgui aprofundir sobre el paper del republicanisme a nivell local. Així mateix, els figuerencs comptem des d'ara amb una obra que ens ajudarà a entendre millor què representà aquest corrent ideològic a la nostra ciutat, més enllà de les clàssiques idees mitificadores predominants fins el dia d'avui, que d'ara en endavant hauran de ser revisades a fons.

Quim Alvarado ■

Nova llum sobre el Celrà medieval

Celrà és una de les poblacions gironines que gaudeixen de més documentació escrita que fa referència a la localitat en si, i es tracta d'una documentació especialment útil per al període medieval. Totes les institucions eclesiàstiques que hi posseïren senyories feudals, la majoria creades per cavallers i senyors laics, han conservat pràcticament intactes els seus arxius. En efecte, els fons de les pabordies de Maig i Juny de la seu de Girona, l'Almoina del Pa, l'Hospital Nou, l'església de Sant Feliu de Girona i el monestir de Sant Miquel de Cruïlles, entre d'altres, ofereixen un vastíssim repertori de documentació que, paradoxalment, fins ara ha desanimat més estudiosos que no pas n'ha incitat a la recerca.

És per això que la tasca de Lluís Camps i del Taller d'Història de Celrà no només esdevé ben digna de ressenyar, sinó que, per diversos motius, es revela de gran interès: en primer lloc, perquè descobrim que Celrà, a l'edat mitjana, no es corresponia gens amb la imatge tan difosa del poble medieval sotmès al senyor feudal del castell. Des del segle XII existien tres castells dintre la parròquia de Celrà -el de Barbavella, el de Palagret i el de Celrà, aquest darrer convertit més tard en Aguiló i Escala- i, a més, una casa forta -la torre Desvern-. Els dos primers castells, a finals del segle XIII, van passar a mans eclesiàstiques, mentre que els altres dos seguiren sota control de

famílies de cavallers i ciutadans. En segon lloc, perquè ens trobem davant d'una població la parròquia de la qual i, sobretot, la sagrera o cellera creada al segle XI al voltant de l'església de Sant Feliu han estat els principals factors de cohesió de la comunitat al llarg de la història. I, en darrer lloc, per l'alt grau de permanència dels masos des dels temps medievals fins l'actualitat. Certament, de la cinquantena de masos que es documenten en el treball, una bona part ja figuren en textos dels segles XIII i XIV. En aquesta època, però, no s'assemblaven gens a les belles i espectaculars masies actuals, ja que segurament eren molt senzills i pobres i cadascun era habitat per una sola família de pagesos, que eren homes propis d'un o més d'un senyor de la parròquia de Celrà. Molts d'aquests masos, com els tretze que figuren a la part final del llibre, no van sobreviure a la crisi demogràfica del final de l'edat mitjana.

En resum, tenim a les mans un magnífic treball d'història local de Celrà, útil especialment perquè tracta una de les seves etapes històriques més desconegudes i perquè té com a centres d'interès les principals institucions de la localitat -els castells, la sagrera i els masos- que han regit la vida de la població, amb canvis continus de relació entre elles, al llarg d'una bona colla de segles.

Elvis Mallorquí ■

L'objectiu d'aquesta tesi és estudiar el funcionament real de la servitud catalana medieval a través de l'estudi dels homenatges i els cobraments dels mals usos rebuts i aplicats per l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona sobre els seus remences entre 1331 i 1458. Les dates han estat determinades per la documentació generada per aquesta institució benèfica gironina: el primer llibre de comptes és de l'any 1331, en aquests llibres els paborde encarregats de gestionar l'Almoïna hi consignaven tots els seus ingressos i totes les despeses. Des de l'any 1458 deixem de trobar constància escrita del pagament dels mals usos i de la prestació d'homenatges.

La importància dels mals usos, és a dir, aquells pagaments que havien de fer els serfs pel fet de ser-ho, a la Catalunya de la baixa edat mitjana és una qüestió fora de discussió. Bona part dels historiadors - Hinojosa, Vicens Vives, Freedman, etc.- atribueixen als mals usos, als homenatges i a la seva continuada exigència els dos alçaments remences contra les senyories feudals a partir de l'any 1462. Segons aquestes hipòtesis, la lluita per suprimir els mals usos i aconseguir la llibertat individual és la raó de les guerres remences de finals del segle XV, que van quedar resoltes amb la Sentència Arbitral de Guadalupe, dictada pel rei Ferran II, que va suprimir definitivament la servitud de les terres catalanes.

Malgrat la importància que els historiadors han concedit a l'existència dels mals usos i, sobretot, a la manca de llibertat dels remences, no hi ha estudis sistemàtics sobre la seva aplicació a la pràctica. Per això, l'objectiu d'aquesta tesi és estudiar tots els mals usos i tots els homenatges aplicats i rebuts per una sola senyoria -l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona-, els remences de la qual van participar activament en ambdues guerres i que és, sense cap mena de dubte, representativa del que succeïa en la diòcesi gironina. A més, cal assenyalar que l'estudi comprèn un període de temps que inclou circumstàncies tan cabdals com la pesta negra i la resta de catàstrofes del segle XIV i el segle XV fins a la primera guerra remença.

Com és sabut, els remences catalans estaven sotmesos a sis mals usos: la redempció de persones (mitjançant la qual aconseguien la seva llibertat), les firmes d'espoli forçades (que havien de pagar quan es casaven en determinades circumstàncies), la intèstia i l'eixòrquia (que gravaven la mort intestada i sense descendents), l'arsia (que penalitzava la crema accidental del mas o la masada) i la cugúcia (exigida a les dones considerades adúlteres). Els remen-

ces confirmaven la seva dependència d'una senyoria en els corresponents homenatges o reconeixements de domini que havien de prestar quan els ho requerien.

La tesi està organitzada en deu capítols, a més d'una introducció i d'unes conclusions. El segon capítol està dedicat a la descripció de les fonts utilitzades, entre les quals destaquen els llibres de comptes dels paborde, i on queda prou palesa la importància d'haver pogut disposar d'una excepcional font seriada, a més a més de pergamins. El tercer capítol correspon a l'estudi d'aquesta institució, que tenia terres a les actuals comarques del Gironès, la Selva, l'Alt i el Baix Empordà i el Pla de l'Estany. En el quart capítol s'analitzen els problemes generats a l'hora d'intentar conèixer el nombre de persones que eren pròpies de l'Almoïna i saber de quins masos provenien.

A continuació hi ha els quatre capítols que constitueixen el cos central de la tesi. Al seu torn, la seva anàlisi va ocasionar l'elaboració dels tres darrers. En el capítol cinquè s'estudien tots els homenatges rebuts per l'Almoïna entre els anys 1300 i 1457, tant els que figuren en els manuals de comptes com els que es conserven en pergamí. En total, tenim documentats 1.258 dels homenatges o reconeixements de domini rebuts per la institució. El capítol següent està dedicat a l'estudi de les firmes d'espoli forçades i als 424 cobraments fets per l'Almoïna per aquest concepte entre els anys 1331 i 1452. En els capítols setè i vuitè s'analitzen els mals usos que gravaven les sortides del domini, tant les voluntàries com les involuntàries. El resultat obtingut és que entre 1331 i 1458 la institució va concedir la llibertat a 557 persones, bona part de les quals van tornar a adscriure's de nou a una altra senyoria. El nombre d'aquests sortides contrasta amb el cobrament per part de l'Almoïna, entre aquestes mateixes dates, de només 105 intèsties i eixòrquies; dit d'una altra manera, fins a l'any 1445 va ingressar diners en concepte de 23 intèsties, fins al 1458 per 68 eixòrquies i fins al 1406 per 14 intèsties i/o eixòrquies. Els capítols 9 i 10 tracten del significat i les limitacions que comportaven els mals usos, com a trets definitoris de la pertinença a la servitud, sobre les persones que hi estaven sotmeses. Finalment, en el darrer capítol s'analitza el compliment de la sentència dictada pel rei Alfons el Magnànim l'any 1457, en la qual suspenia la servitud al Principat de Catalunya i queda fora de dubte que pocs anys abans de la primera guerra remença els homenatges i els mals usos havien deixat d'aplicar-se sobre la població remença. ■

Tesi doctoral

Els remences de l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona (segles XIV i XV)

Rosa LLUCH BRAMON,
Els remences de l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona (segles XIV i XV).

Tesi doctoral dirigida per Lluís To Figueras i llegida a la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona el 24 de novembre de 2003.

agenda

SEMINARIS D'HISTÒRIA RURAL

Curs 2004-2005

Organitzats pel Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona. Totes les sessions es faran a les 16 h a la sala del Centre de Recerca d'Història Rural (Facultat de Lletres, plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona. Tel. 972 418 945). S'ha sol·licitat que l'assistència a cinc dels vuit seminaris sigui convalidable per un crèdit del doctorat de Lletres de la UdG. No cal fer inscripció.

XVII Seminari d'Història Econòmica i Social

Les muntanyes i els homes: societat, economia, història (s. IX-XIX)

Girona, 5 i 6 de novembre de 2004
Organitza:
Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

Programa

DIVENDRES 5 DE NOVEMBRE

10.00 h -10.45 h: *Économie et pré-lèvement seigneurial dans l'Andorre médiévale*; **Roland Viader** (CNRS, Toulouse)

10.45 h -11.30 h: *Les comunitats de muntanya i el comerç: el cas d'Andorra a l'època moderna*; **Olivier Codina** (Àrea de Recerca Històrica del Govern d'Andorra)

11.30 h - 12.00 h: Pausa

12.00 h - 12.45 h: *L'Andorra agrícola dels segles XVI-XVIII: entre terres i prats*; **Domènec Bascompte** (Arxiu Històric Nacional d'Andorra)

12.45 h - 13.30 h: *Comunitats i béns comuns a la Vall d'Aran i al Pallars Sobirà en època moderna*; **Josep M. Bringué** (Univ. de Barcelona) i **M. Àngels Sanllehy** (Secció d'Història, Institut d'Estudis Aranesis)

13.30 h -14.00 h: Debat

16.00 h -16.45 h: *La muntanya a la plana empordanesa: el penó de*

Rocabertí; **Pere Gifre** (Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG)

16.45 h - 17.30 h: *Les comunitats de muntanya a la zona del Prepirineu en un moment de canvi. El segle XIX*; **Jacinto Bonales** (Univ. de Lleida)

17.30 h - 18.00 h: Pausa

18.00 h - 18.45 h: *Les comunitats de muntanya a la vall de Ribes als segles XVII-XVIII*; **Tünde Mikes** (Departament de Dret Privat de la UdG)

18.45 h - 19.30 h: *Muntanya i possessions a la Mallorca moderna*; **Gabriel Jover** (Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG)

19.30 h -20.30 h: Debat

DISSABTE 6 DE NOVEMBRE

10.00 h - 10.45 h: *Les comunitats de muntanya: una visió des de l'antropologia*; **Jordi Abella** (Ecomuseu de les Valls d'Aneu) i **Ignasi Ros** (Universitat de Lleida)

10.45 h -11.30 h: *L'organisation domestique dans les Alpes Occidentales: frontières et transformations historiques (XVIIe-XXe siècles)*; **Dionigi Albera** (Institut d'Ethnologie Méditerranéenne et Comparative, Aix-en-Provence)

11.30 h - 12.00 h: Pausa

12.00 h - 12.45 h: *Questions à l'histoire comparée des sociétés montagnardes alpines et pyrénéennes: successions-migrations (XVIIIe-XIXe siècles)*; **Joseph Goy** (École d'Hautes Études en Sciences Sociales, París)

12.45 h -13.45 h: Debat

2004, Casa Olivella de Vilanova i la Geltrú. El dia 23, àmbit 2, "El treball en el món agrari". Organitzat per l'Institut d'Estudis Penedesencs. Inscripció gratuïta. Inf.: Tel. 669 882 959. A/e: secretaria@iepenedesencs.org

II Trobada d'estudi per a la preservació del patrimoni en pedra seca als Països Catalans. Torroella de Montgrí, 23 i 24 d'octubre de 2004. Inscripció: 30 € (inclou dinars). Inf.: Can Quintana Centre Cultural de la

PROGRAMA

26 de novembre de 2004
Política naval i cultius estratègics al segle XVIII
Pablo de la Fuente, Fundació les Fortaleses Catalanes

10 de desembre de 2004
Entorn dels orígens i primers passos del sector dels vins escumosos
Francesc Valls, Univ. de Barcelona

14 de gener de 2005
Població i indústria a la Catalunya del segle XVIII: el cas d'Igualada
Julie Marfany, Universitat de Cambridge

18 de febrer de 2005
Regionalisme i 'literatura muntanyenca'
Margarida Casacuberta, Departament de Filologia i Filosofia de la Universitat de Girona

Mediterrània, Tel. 972 755 180. A/e: canquintana@torroella.org

Seminari d'identificació i preservació de fotografies. Impartit pel professor Josep Pérez Pena. Dissabtes 6, 13 i 20 de novembre de 10 a 13.30 h, a l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres. Inscripció: 25 €. Inf.: Tel. 972 670 178.

II Congrés d'Història Marítima de Catalunya. Museu Marítim de Barcelona, 10 a 12 de novembre de 2004. Límit inscripció: 30 d'octubre. Quota 120 €, reduïda 90 € (estudiants i amics del Museu). Inf.: Tel. 93 342 9920. A/e: m.maritim@diba.es

IV Jornades d'Estudi del Patrimoni del Baix Llobregat: Diferents maneres d'entendre i actuar davant del patrimoni. 25 i 26 de novembre de 2004 al Palau Falguera de Sant Feliu de Llobregat. Organitzat pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Inf.: al portal del Baix Llobregat, <http://www.llobregat.info>, i al Consell Comarcal del Baix Llobregat, Àrea de Cultura i Ensenyament. Tel.: 93 685 24 00. A/e: cultura@elbaixllobregat.net

V Seminari Arqueologia i ensenyament. Barcelona, 25, 26 i 27 de novembre de 2004. Adreçat a estudiants d'història i d'arqueologia i a ensenyants de ciències socials. Inscripció: 50 € (estudiants 30 €). Inf.: al Web: <http://www.uab.es/cepap>, i al tel. 93 403 0720. A/e: cepap@uab.es

Col·loqui internacional Irrigació, energia i abastament d'aigua: Els canals a Europa a l'Edat Mitjana. Museu de la Tècnica de Manresa, 25, 26 i 27 de novembre de 2004. Organitzat pel Parc de la Sèquia, el Centre Nacional des Arts et Metiers i l'Associació del Museu de la Ciència i la Tècnica, amb la col·laboració del Centre d'Estudis del Bages. Inf.: tel. 93 874 9130. A/e: lmuns@juntasequia.com

Congrés Internacional "Suredes, Fàbriques i Comerciants. Passat, present i futur del negoci surer." Palafrugell, 17 a 19 de febrer de 2005. Organitzat per Associació d'Empresaris Surers de Catalunya (AECORK), Ajuntament de Palafrugell, Museu del Suro de Palafrugell, Institut Català del Suro i CRHR-UdG. Inf.: Tel. 636 319 635.

11 de març de 2005
La llar de la nació: els nacionalismes i el món rural
Bibiana Cruz, Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC - Vicens Vives), UdG

22 d'abril de 2005
Cycle de vie, cycle d'accumulation et cycles économiques
Gérard Béaur, CNRS, París

20 de maig de 2005
La lluita per l'aigua a la Catalunya del set-cents
Montserrat Pellicer, Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC - Vicens Vives), UdG

17 de juny de 2005
La pràctica mèdica a la Catalunya rural del segle XVIII
Alfons Zarzoso, Museu d'Història de la Medicina de Catalunya

V jornades sobre sistemes agraris, organització social i poder local

Condicions de vida al món rural. Alguaire, 14, 15 i 16 d'abril de 2005. Organitzat per la Universitat de Lleida i l'Ajuntament d'Alguaire. Les propostes de comunicació s'han d'enviar abans del 31 de gener de 2005 a l'adreça electrònica: sistemesagraris@historia.udl.es. Inf.: <http://www.sistemesagraris.udl.es>

BEQUES I PREMIS

Beca de Recerca Ciutat de Figueres 2004. Ciències socials i humanes, prioritàriament història i geografia, en l'àmbit de la ciutat de Figueres. Dotació de 4.600 €. Termini de presentació: 29 d'octubre de 2004. Inf.: Arxiu Municipal de Figueres. Tel. 972 500 100.

Ajuts per a treballs d'abast comarcal o nacional, de recerca sobre història contemporània de Catalunya. Convocats pel Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya. Inclou la redacció de memòries i transcripció de dietaris o d'epistolari. Destinataris: persones físiques, a títol individual o col·lectiu. Termini: 30 de novembre de 2004. Inf.: DOGC núm. 4112 - 15/04/2004.

mestall

redacció:
Rosa Congost, Lúcia Donat,
Ricard Garcia, David Moré,
Joaquim M. Puigvert
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer
Per a informació i inscripcions:

ASSOCIACIÓ D'HISTÒRIA RURAL DE LES COMARQUES GIRONINES

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

Consulteu la nostra Web:
www.udg.edu/ilcc/ahr.html

Periodicitat: febrer, maig i octubre.

Dipòsit legal: GI-731-1999

CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

Cicle de Conferències Pierre Vilar. Aportacions a la història de Catalunya. Museu d'Història de Catalunya. 18 octubre-15 desembre 2004. Inf.: Tel. 93 225 4700. A/e: mmoralesm@gencat.net

III Seminari d'Història del Penedès Els treballs i el món del treball al Penedès històric. 22 i 23 octubre de